

Samenvatting leeronderzoeken 2015, Universiteit Utrecht

Chantal Antheunisse (2015), Ceciel Heijkants (2015) & Nienke Mandersloot (2015)

Inleiding

Momenteel zijn er 260.000 mensen in Nederland die lijden aan dementie. Dit aantal zal in de komende jaren toenemen ten gevolge van de groeiende bevolking en de vergrijzing. **Om deze groeiende groep van zorg te kunnen voorzien, is er complementaire zorg nodig die niet alleen de kwaliteit van leven van dementerenden verbetert, maar ook het werk van de verzorgenden verlicht** (Wortmann, 2012). Diva Dichtbij tracht erachter te komen welke effecten zij bewerkstelligen met hun interactieve muzikale groepsoptrédens. Op grond hiervan zijn er drie afstudeeronderzoeken gedaan naar de optrédens van Diva Dichtbij. Het eerste onderzoek betreft de invloed van een optreden van Diva Dichtbij op onrustig gedrag onder dementerenden. Het tweede onderzoek gaat over de invloed van een optreden op de werkdruk en de werktevredenheid van het personeel. Tot slot heeft het laatste onderzoek gekeken naar wat een optreden doet voor de zorgrelatie tussen zorggever en zorgontvanger.

Onderzoek 1: Onrust onder dementerenden

Achtergrond

Onrustig gedrag bij dementerenden komt vaak voort uit angsten, misvatting, slecht zicht of een cognitieve beperking. Dementie is een cognitieve beperking en is vaak sterk gerelateerd aan onrustig gedrag. Onrustig gedrag is vaak een uiting van twijfel, angst, frustratie, paniek en irritatie en heeft vaak nadelige gevolgen voor de dementeren zoals een negatief gevoel, slaapproblemen en ongepast gedrag tegenover andere personen. Afname van onrustig gedrag zal dus invloed hebben op de kwaliteit van leven van de dementeren, maar het is ook belangrijk om de zorgverleners in acht te nemen. Uit meerdere onderzoeken kwam namelijk naar voren dat familie en verzorgers van dementerenden onrustig gedrag het lastigst vinden om mee om te gaan.

Er is veel onderzoek gedaan naar het effect van muziek op dementerenden, maar nog niet naar de korte en lange termijn effecten van een interactief muzikaal groepsoptrédens, zoals gegeven door Diva Dichtbij, op onrust bij dementerenden.

Methoden

Er zijn observaties gedaan de dag voor het optreden, de dag van het optreden en een week na het optreden. Ook is er een vragenlijst ingevuld door de verzorgers tijdens de nacht. Er zijn 41 participanten in 6 verschillende woonkamers voor 10/15 minuten geobserveerd. Voor 30 participanten is de vragenlijst ingevuld.

Resultaten

Er kwamen interessante resultaten voort uit dit onderzoek. **Zo namen tijdens het optreden de volgende elementen af: algemene onrust, vocalisatie en orale/gezichtsbewegingen en boven- en onderlichaam bewegingen.** Dementerenden die de dag voor het optreden alleen maar aan het dwalen of roepen waren, hadden opeens hun aandacht erbij. Ook na het optreden was sprake van een daling in de algemene onrust, vocalisatie en orale/gezichtsbewegingen.

Dat vocalisatie nog langer uitbleef is een fijn gegeven, omdat uit eerder onderzoek blijkt dat zorgverleners dwangmatig schreeuwen en verbale agressie als meest stressvol ervaren bij het werken met dementerenden. Schreeuwen wordt geassocieerd door de verzorgers met het ervaren van fysieke pijn en depressie, maar ook met eenzaamheid en de afwezigheid van een gestructureerde activiteit (Van der Geer et al., 2009).

Onrust tijdens de nacht was nog niet eerder bestudeerd. **Uit dit onderzoek bleek dat dementerenden minder vaak wakker werden en minder onrustig waren tijdens de nachtdienst van het personeel.** Voor dit resultaat is een theoretische verklaring. Dementie treft vooral de hippocampus, een essentieel component van het menselijk geheugensysteem. Dit geheugenverlies betreft vaak de recente gebeurtenissen, terwijl gebeurtenissen in het verleden nog verrassend intact blijven. **Een positieve stimulus, zoals muziek, die zich dus richt op herinneringen uit het geheugen, kan als veel prettiger worden ervaren dan stimuli die zich in de huidige omgeving afspelen. Er komen dus positieve herinneringen en gevoelens naar boven die de verwarrende en zinloze stimuli laten vergeten.** Dit effect kan ook hebben aangehouden tijdens de nacht.

Tijdens het avondeten zijn geen effecten gevonden. Dit komt mogelijk doordat twee metingen zijn verstoord. Normaal wordt voor de dementerenden in de woonkamer gekookt door het personeel. Hierdoor heeft het personeel minder aandacht voor de dementerenden en de geluiden en geuren van het koken zorgen voor aanzienlijk veel onrustig gedrag. Bij twee metingen gingen de dementerenden de dag voor het optreden echter 's avonds in het restaurant eten, waar het eten in een rustige en gezellige setting werd geserveerd.

Na een week, en dus op de langere termijn, zijn geen effecten gevonden. Dit was geheel in overeenstemming met de literatuur en het advies hierover zal aan bod komen op het eind.

Een interactief muzikaal groepsoptreden, zoals gegeven door Diva Dichtbij, heeft een duidelijke invloed op onrust en zou een mooie interventie zijn om de kwaliteit van leven van de dementerenden te verbeteren. Aangezien onrustig ook zorgt voor stress bij het personeel, zou het ook kunnen zorgen voor positieve effecten op het personeel (Chantal Antheunisse, 2015). Hier zal het volgende onderzoek meer over vertellen.

Onderzoek 2: Werkdruk en werktevredenheid

Achtergrond

In tijden van personeelstekorten en bezuinigingen is sprake van een toenemende werkdruk in de zorg. Wegens drukte slaan zorgverleners vaak pauzes over en werkt bijna een derde vanwege de drukte vaak over. De helft van de zorgverleners geeft dan ook aan het druk te vinden op het werk en één op de tien vindt het zelfs té druk (Maurits et al., 2013). Ervaren werkdruk wordt steeds meer erkend als een toenemend probleem in psychogeriatrische instellingen. Gedrag van dementerenden kan problematisch zijn voor het personeel en kan de werkdruk verhogen. Een hoge werkdruk kan ook de mate van stress en werktevredenheid negatief beïnvloeden, wat kan resulteren in een negatieve psychologische staat (Van Weert et al., 2005). Werkdruk gaat over de hoeveelheid werk die binnen een bepaalde tijd afgerond moet zijn. Die druk gaat gepaard met stress, want wie stress ervaart op het werk, heeft het vaak 'te druk'. Werkdruk is een oorzaak van werkstress en daarom zijn deze twee concepten sterk gerelateerd (Fonds Psychische Gezondheid, 2015). Verlaging van werkdruk en verhoging van werktevredenheid kunnen bijdragen aan een betere kwaliteit van de zorg. Er is specifiek onderzoek nodig naar de invloed van muziek optredens op het verzorgend personeel. Niet alleen kunnen optredens de kwaliteit van zorg verbeteren, ook kan het bijdragen aan een verlaging van de werkdruk en een toename in werktevredenheid.

Methoden

Er is gekeken naar wat voor effect interactieve live optredens voor dementen hebben op werkdruk en -tevredenheid van verzorgend personeel. Hierbij is gekeken naar het korte en lange termijn effect. Er zijn 15 zorginstellingen geselecteerd en benaderd om te participeren in het onderzoek. Uiteindelijk verleenden 8 verschillende instellingen, verspreid over heel Nederland, hun medewerking. In totaal hebben 34 personeelsleden de survey ingevuld, 3 mannen en 31 vrouwen. In de vragenlijst kon het personeel aangeven of zij verschil opmerkten in hun werk op de dag dat Diva Dichtbij had opgetreden in vergelijking met de vorige keer dat zij werkten. Er waren vragen over werkdruk en werktevredenheid. Ook kon het personeel aangeven of bepaalde dagelijkse handelingen makkelijker of moeilijker gingen op de dag dat Diva Dichtbij langs was geweest. Een week later ontvingen zij via de mail de vragenlijst nogmaals, om een lange termijn effect te meten.

Resultaten

Uit de resultaten blijkt dat verzorgend personeel minder werkdruk ervaart direct na een optreden. Ook zijn zij veel meer tevreden over hun collega's, zorgontvangers en de kwaliteit van zorg. Dagelijkse handelingen blijven hetzelfde, het personeel merkt hier geen verschillen in. Gevonden effecten worden niet verklaard door demografische kenmerken, zoals bijvoorbeeld leeftijd of opleidingsniveau. Het maakt ook geen verschil of het personeel

aanwezig was bij het optreden. **Er kan dus gesteld worden dat interactieve live optredens voor demente ouderen bijdragen aan een afname in ervaren werkdruk op de dag van het optreden. Daarnaast zorgen de optredens voor een sterke toename in werktevredenheid bij het personeel. Het effect van de optredens is zo sterk, dat zelfs diegene die niet bij het optreden aanwezig waren, verschillen in hun werk opmerkten** (Ceciel Heijkants, 2015).

Onderzoek 3: Zorgrelatie tussen zorggever en zorgontvanger

Achtergrond

De relatie tussen verplegend personeel en patiënt, ofwel zorggever en zorgontvanger, wordt de zorgrelatie genoemd. Een goede zorgrelatie is belangrijk voor de kwaliteit van zorg. Het onderhouden van een relatie met dementerenden is vaak lastig omdat veel dementerenden complex gedrag vertonen. Volgens de principes van de relatie-gerichte zorg kan de zorg vergemakkelijkt worden voor zorgverleners. Het principe is als volgt: je kunt enkel goede zorg bieden, als je zelf ook goed wordt verzorgd. In de praktijk zou dit het creëren van positieve werkomstandigheden kunnen zijn, die maken dat verzorgenden goed in hun vel zitten. Het is belangrijk dat deze positieve werkomstandigheden worden nagestreefd omdat tevreden zorgverleners meer positieve omgangsvormen vertonen ten opzichte van dementerenden (Van Weert et al., 2006). Daarom is in dit onderzoek gekeken naar de rol van een interactief muzikaal live optreden, zoals gegeven door Diva Dichtbij, in de zorgrelatie tussen zorggever en zorgontvanger bij dementerenden.

Methodes

Middels 'mixed methods', kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden, is de onderzoeksvraag bestudeerd. Allereerst hebben er negen interviews plaatsgevonden met verschillende zorggevers. Daarnaast zijn er participerende observaties gedaan voor, tijdens en na het optreden van Diva Dichtbij. Tijdens deze observaties zijn er 26 interacties tussen zorggever en zorgontvanger bestudeerd. Tot slot zijn er veldnotities gemaakt, deze komen voort uit losse gesprekjes met familieleden, vrijwilligers en andere personeelsleden.

Resultaten

Uit de interviews kwam naar voren dat alle respondenten uitsluitend positief zijn over de optredens van Diva Dichtbij. Ook tijdens de observaties zag je dat alle personeelsleden er van genoten. Deze bevindingen kunnen duiden op meer tevredenheid onder zorgverleners en dit wordt ook bevestigd in het onderzoek van Ceciel Heijkants (2015). Deze toename in werktevredenheid is belangrijk voor de eerder genoemde principes van de relatie-gerichte zorg. Meer tevredenheid onder personeel kan duiden op meer positieve omgangsvormen ten opzichte van de dementerenden en op deze manier kan het bijdragen aan de zorgrelatie.

De kwantitatieve resultaten van de observaties tonen dat de kwaliteit van de interactie tussen zorggever en zorgontvanger door middel van een optreden verbetert.

Verschillende positieve gedragingen kennen tijdens het optreden een piek. Dit is met het oog op de doelgroep logisch aangezien dementerenden vooral in het moment leven. De overige positieve gedragingen kennen een toename over de drie meetmomenten. Ondanks dat niet alles significant is, is het een mooi gegeven dat zoveel positieve gedragingen toenemen over de gehele linie.

Er zijn verschillende opvattingen over hoe de zorgrelatie zich manifesteert voor, tijdens en na een optreden. **Uit de interviews kwam naar voren dat een deel van de respondenten uitsluitend een verandering in contact opmerkt tijdens een optreden. Het andere deel van de respondenten ziet een verandering tijdens en na het optreden en beschouwt het vooral als een verdieping van de zorgrelatie.** Het verschil in opvatting lijkt samen te hangen met het aantal bijgewoonde optredens en met de mate waarin een zorginstelling het van belang acht dat (verzorgend) personeel aanwezig is tijdens een optreden.

De literatuur toont voornamelijk de effecten aan van muziektherapie bij de dementerenden waardoor de zorgrelatie zou kunnen verbeteren. Uit dit onderzoek is echter gebleken dat een verbeterde zorgrelatie niet zo zeer komt door veranderingen die optreden bij zorgontvangers door muzikale live optredens, maar door veranderingen en reacties die ontstaan bij zorggevers. **Tijdens een optreden komt er veel los bij de ouderen. Wanneer zorggevers deze reacties en emoties bewust aanschouwen, zien zij dingen waarvan ze niet dachten dat dit schulde achter de zorgontvangers met dementie. Dit geeft verdieping en een nieuwe dimensie aan de zorgrelatie tussen zorgontvangers en zorggevers.** Er kan gesteld worden dat de muzikale live optredens van Diva Dichtbij positief bij kunnen dragen aan de zorgrelatie (Nienke Mandersloot, 2015).

Algemene beleidsimplicaties en aanbevelingen

Uit het onderzoek van Mandersloot (2015) blijkt dat het van belang is dat (zorg)verlenend personeel aanwezig is gedurende de optredens en tussen de dementerenden zitten om een effect te hebben op de zorgrelatie. Hoewel alle respondenten en bezochte zorginstellingen de muzikale live optredens beschouwen als complementaire zorg, acht niet ieder het van even groot belang dat personeel aanwezig is tijdens de optredens. Wanneer de zorg echter niet aanwezig is tijdens de optredens, is het moeilijk om te spreken van een verlenging van de zorg. Diva Dichtbij kan enkel een rol spelen in de zorgrelatie als het wordt beschouwd als volwaardige complementaire zorg en als hier ook naar gehandeld wordt.

Als tweede is gebleken dat er geen effect is op de langere termijn op onrust bij de dementerenden en is hier ook nog weinig over bekend in de literatuur. Er is vraag naar meer onderzoek dat uitspraak doet over de lange termijn effecten. Dit blijkt niet alleen uit het tekort aan literatuur omtrent de lange termijn effecten, maar ook uit de praktijk. Tijdens de dataverzameling heeft één van de respondenten geëxperimenteerd met het verlengen van het effect door middel van foto's en het filmen van het optreden. Dit werd later weer

afgespeeld en zorgde weer voor een positief gevoel bij vele dementerenden. Dit kleine experiment bracht al mooie resultaten en heeft de suggestie gewekt dat het effect verlengen een belangrijke sleutel is voor het bewerkstelligen van een lange termijn effect. Het lange termijn effect is daarom een interessant vraagstuk voor vervolg onderzoek.

Met het oog op bezuinigingen in de zorg, is financieel gewin een interessant vraagstuk voor de toekomst. Mogelijk leiden bovenstaande resultaten voor financieel gewin binnen de zorginstelling. Zo zou een verlaagde werkdruk en verhoogde werktevredenheid mogelijk kunnen leiden tot minder burn-outs en ziekmeldingen. Dit kan financieel interessant zijn omdat de werkgever sinds januari dit jaar altijd verantwoordelijk is voor de herstelkosten van zijn medewerkers. Het kan voor zorgverzekeringen interessant zijn om te investeren in een muziekoptreden om zo bij te dragen aan de kwaliteit van leven van de groeiende groep dementerenden en aan de kwaliteit van werk voor verzorgers als ze daarbij ook kosten besparen op de langere termijn.